

ФІЛОСОФСЬКІ
ОВРІЇ

3

2000

ББК 87 (4 Укр.)
УДК 1 (060,55)

Філософські обрії. Науково-теоретичний часопис Інституту філософії НАН України та Полтавського державного педагогічного університету.
- Випуск 3. - Київ-Полтава, 2000. - 224 с.

ISBN 966-7653-08-0

Редакційна колегія

- Андрущенко В.П. — член-кореспондент АПН України, доктор філософських наук, професор
- Бичко І.В. — доктор філософських наук, професор
- Герасимчук А.А. — член-кореспондент УАПН, доктор філософських наук, професор
- Гнатенко П.І. — член-кореспондент УАПН, доктор філософських наук, професор
- Горський В.С. — доктор філософських наук, професор
- Зязюн І.А. — академік АПН України, доктор філософських наук, професор
- Колодний А.М. — доктор філософських наук, професор
- Кравченко П.А. — кандидат філософських наук, доцент
- Лубський В.Й. — доктор філософських наук, професор
- Малахов В.А. — доктор філософських наук, професор
- Мокляк М.М. — академік УАПН, доктор філософських наук, професор
- Пащенко В.О. — член-кореспондент АПН України, доктор історичних наук, професор
- Черкасов С.В. — доктор філософських наук, професор
- Ярошевець В.І. — доктор філософських наук, професор

Редакція часопису

- Головні редактори: — Колодний Анатолій Миколайович
— Пащенко Володимир Олександрович
- Заступники головних редакторів: — Мокляк Микола Миколайович
— Кравченко Петро Анатолійович

Відповідальний секретар — Головіна Наталія Ігорівна

Літературний редактор — Лебідь Ніна Петрівна

Коректор - Лебідь Н.П.

Комп'ютерний набір, верстка - Литовченко С.С., Шайдур С.В.

ISBN 966-7653-08-0

Адреса редакції: 36003, Полтава, вул. Остроградського, 2

Тел.: (05322) 2-57-50, 7-33-28

© Редакція часопису «Філософські обрії»

Філософські обрії

Виходить два рази на рік

Науково-теоретичний часопис

3 2000

Інститут філософії НАН України
Полтавський державний педагогічний
університет ім. В.Г.Короленка

Свідectво про реєстрацію: ПЛ № 322 від 7.07.1999 р.

Зміст

Від редакції

Андрущенко В. Горизонти освіти України ХХІ століття 3

ПАНОРАМА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Герасимчук А. Історичний прогрес і проблема єдності
людства у філософії Карла Ясперса 17

Аляєв Г. Абсолютний реалізм С.Франка: на шляху до
розв'язання проблеми трансцендентного 25

Шейко С., Марусич В. Духовні засади поліцентричного
характеру української філософії 38

Ільїн В. Поліфонія гуманістики українського
філософського мислення 51

Мозгова Н. Феномен професійно-академічної філософії:
духовний та університетський напрями 66

Кузишнина Н. Соціально-філософські аспекти
творчості К.Д.Ушинського 76

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Кравченко П. Толерантність як принцип консолідації
вітчизняного соціуму 89

Божий.—1904.—№12.

6. Франк С.Л. Предмет знания. Об основах и пределах отвлечённого знания // Франк С.Л. Предмет знания. Душа человека.— Спб., 1995.

7. Франк С.Л. Природа и культура // Логос. Международный ежегодник по философии культуры.— Кн.2.— М., 1910.

8. Франк С.Л. Учение Спинозы об атрибутах // Вопросы философии и психологии.—1912.— Кн.4.

Сергій Шейко

Володимир Марусич

ШЕЙКО Сергій Володимирович — кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та соціології Полтавського державного сільськогосподарського інституту. Сфера наукових інтересів — проблеми антропології в українській та російській філософії XIX – XXст.

МАРУСИЧ Володимир Харитонович — старший викладач кафедри філософії та соціології Полтавського державного сільськогосподарського інституту. Галузь наукових досліджень — теоретичне релігієзнавство, богослів'я та історія вітчизняної філософії.

ДУХОВНІ ЗАСАДИ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО ХАРАКТЕРУ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Особливістю розвитку нашого суспільства є стабільно існуюча матеріально-духовна криза, проте в іншому аспекті помітне певне глибинне зрушення в духовно-національній сфері людського буття. Про духовний світ нашого суспільства та його реальний вплив на інші форми суспільного життя все гостріше

мовиться не тільки в засобах масової інформації. Духовна криза стає дедалі відчутніша в усіх сферах людської діяльності. Але, на жаль, мало хто з людей достатньо глибоко відчуває цю кризу й активно їй протистоїть, тому саме у відродженні й формуванні у суспільстві ідеалів духовності, віри, благочестя — запорука стабільності й гармонії суспільства.

У той же час витoki існуючої духовної кризи слід убачати не лише в недалекому тоталітарному минулому — вони мають значно суттєве, глобальне підґрунтя і тісно пов'язані з історичним контекстом розвитку людської цивілізації в планетарному масштабі. І тут доцільно, на наш погляд, дещо схематично, не заглиблюючись у соціально-історичний контекст, розглянути тенденції розвитку культурно-філософських традицій Заходу і Сходу. Духовно-релігійний розподіл християнства на Західне і Східне вніс суттєву зміну у всю подальшу світоглядну парадигму Заходу і Сходу. Виходячи ще з традицій культури і способу соціальної організації Римської імперії, західний шлях розвитку цивілізації акцентувався на зовнішньоорганізаційних та формально визначених юридичних аспектах структури суспільства. Латиномовний Захід був схильний урахувувати і розробляти практичні аспекти управління і не обтяжуватись формуванням догматів, тлумаченням християнської віри нераціональними засобами.

Грецька свідомість Сходу була націлена на внутрішньо-духовне вираження богословських проблем, осягнення внутрішньомістичного змісту людського я, сприйняття світу в духовно-емоційному вимірі, що відобразилось при формуванні світогляду, менталітету народів, і, особливо, це стосується українського народу. В той же час Захід надавав перевагу філософському богослов'ю в його раціонально-логічному вигляді. Становлення певного прагматизму в богословсько-філософських доктринах у сприйнятті світу і людини приводить, починаючи з доби Відродження, до нової

світоглядної парадигми — антропоцентризму. Ідея антропоцентризму, самоствердження людини як автономної й найвищої цінності відповідала духовному самопочуттю суспільства часів Ренесансу. Вона відповідала внутрішньому духовному світу людини. Не буде перебільшенням, якщо ми визнаємо, що історичні процеси детермінуються не тільки соціальними умовами, а насамперед внутрішнім станом суспільства.

Намагаючись розкрити суттєві моменти історичного процесу розвитку, М.Бердяєв писав: «Історичне пізнання відкриває пізнання духовної дійсності, яка набагато складніша, ніж дійсність, сформована матеріальними та економічними факторами. Вся «зовнішня» діяльність людини має духовний базис. Ігноруючи цей фактор, неможливо мати цілісного бачення історичного процесу. В «історичному», у дійсному сенсі розкривається сутність буття, розкривається внутрішня духовна сутність людини» [1, с.24]. Вона (сутність) невід'ємна від її тілесного існування і соціальної організації. Ось чому весь матеріальний світ знаходить свій дійсний сенс не зовні, а у внутрішніх чинниках. Це твердження повною мірою стосується й історії. Тому відповідь на питання «Чому людство стало на позицію антропоцентризму?» слід пов'язувати не стільки з відкриттям Галілея і Ньютона, з ідеями Бекона і Декарта, скільки з духовним станом людей у суспільстві в західному світі. Ідея антропоцентризму органічно увійшла в духовний світ суспільства тієї історичної доби. Наукові відкриття та відповідні філософські узагальнення сприяли раціоналізації цього світовідчуття, його логічному обґрунтуванню.

Відмінності в духовних орієнтирах Заходу і Сходу відзначали українські й російські філософи XIX — початку XX ст. Російський філософ В.Соловйов дає критичний, глибокий аналіз західної філософської традиції, вищу точку розвитку якої він убачає у Гегелі. Основна проблема західної філософії, як вважає В.Соловйов, полягає в тому, що вона починається з

індивідуального мислення і відділяє розум від авторитету, особу — від суспільства, практичне — від теоретичного, життя — від науки. На думку В.С.Соловйова, середньовічна схоластична філософія Заходу пройшла три стадії співвідношення розуму й авторитету. На першій — розум схиляється перед авторитетом, на другій — обидва примирюються, на третій — розум стає пануючим [5, с.28-41]. Таким чином, уже в середньовічному релігійному світогляді формується ідея пріоритету розуму. Філософія Нового часу, розвиваючи ідею раціоналізму, приходить до висновку, за Декартом, що зовнішній світ повинен погоджуватись із розумом. Співвідношення, точніше, погодження досвіду з розумом — це основна проблема західного раціоналізму. І хоча критика Соловйова західноєвропейського раціоналізму і не завжди послідовна, однак він чітко визначив відмінність не тільки способу мислення і пізнання, але і духовного шляху самопізнання Заходу і Сходу.

На подібних позиціях в оцінці західної філософії стоять і такі російські філософи, як М. Бердяєв, С. Франк, Є. Трубецькой, П. Флоренський. Так, на думку Флоренського, європейська філософія є головною причиною кризи всієї культури, занепаду особистості, пов'язана з переходом її до цивілізаційного стану. Якщо ідеї Платона стали виразниками культурологічної та богословської основи середньовіччя, то вже філософія Канта символізує прагнення західноєвропейської цивілізації побудувати світ людських стосунків на іманентних йому самому ціннісних основах — суб'єктивному мисленні. Характеризуючи процес раціоналізації в Західній Європі, Л. Флоренський писав: «Автономия, сделанная Богом, сама стала автономной в отношении людей и подчинила их себе, и культура стала самозаконной в отношении человеческой личности... Личность человеческая стала себе трансцендентной, лицо отделилось от лика, лик перестал высвечивать в лице и через лицо; личность

затерялась в себе, стала потереянної и растерянной. Так возникла психология без души...» [9, с.127-128]. Саме така тенденція в логічно-пізнавальному, культурологічному і духовному процесі приводить у кінцевому результаті до ідеї антропоцентризму. Наука, що стала провідною в діяльності людини Нового часу, підпорядковувала собі всі інші формування суспільного життя: мистецтво, мораль, релігію. Відома теза Ф.Бекона «Знання — сила» визначила на століття орієнтацію людського розвитку.

Доречно відзначити, що у XVIII ст. загальний дух західного раціоналізму як невід'ємна частина німецького Просвітництва проникає і в сферу російської православної свідомості. На зміну Києво-Могилянській традиції у богослов'ї (відчувши на собі вплив західної схоластики) приходить протестантський раціоналізм. Головним ідеологом нового напрямку стає Феофан Прокопович. Діяльність його отримала не однозначну оцінку в російській духовній літературі, але без сумніву залишається той факт, що вплив раціоналістичного духу був характерним не лише для філософської думки Західної Європи, а й навіть богословської позиції східного православ'я.

Проте традиційно розвиток вітчизняної філософської думки формувався під впливом православно-християнського світогляду, а тому при розгляді онтологічних і гносеологічних проблем в українській філософії переважав ціннісно-духовний аспект, характерний православному світорозумінню. І це яскраво відобразилось у філософських поглядах Г.С. Сковороди. Особливість і специфіка його філософії полягає в тому, що він, за словами дослідника історії української філософії Д.Чижевського, «розчинив філософію у життєвому плині» [7, с.46]. Така морально-практична орієнтація філософських пошуків Сковороди свідчить про те, що для нього центральним у людині є «не її «теоретичні», «пізнавальні» здібності, а глибше від них емоціонально-вольове ество людського духу —

«серце людини» [7, с.47]. Серце людини — це джерело думки, почуттів, дій. Це живий осередок сакральної людської душі, що надихає людину на пізнання, творчість, віру. Процес пізнання світу невід'ємний від моральної позиції людини, від її релігійно-містичної сили, що знаходиться, «розміщується» в «серці» людини. Подібна установка філософії Сковороди отримала пізніше назву «кордоцентричного персоналізму» [2, с.46-58].

Український філософ, спираючись на традиції православ'я, розуміє акт самопізнання не як гносеологічний, а як онтологічний процес реального наближення людини до Бога шляхом заглиблення у себе. Результатом цього процесу є не зміна навколишнього світу, а перетворення людини, обожнення її. Адже у самопізнанні полягає сенс людського життя. У процесі творчої діяльності людина розкриває саму себе, повертається до глибинних підвалин свого існування. З цим пов'язане властиве філософії Сковороди визначення ролі серця як осереддя душевного життя людини, як рушійної сили, що визначає шлях перетворення людини. Філософія серця органічно єднає віру і розум, беручи початок у мудрості отців церкви православного Сходу, істотною мірою відбивається в історії української думки. За висновком Г.Сковороди, серце є осереддям людського у людині, воно є тією силою, що забезпечує людині постійність самовдосконалення. Український просвітник стверджував, що «истинный человек есть сердце в человеке, глубокое же сердце и одному только Богу познаваемое не иное, что есть, как мыслей наших неограниченная бездна, просто сказать, душа, то есть истое существо» [4, с.142]. Таким чином, учення Сковороди спрямоване на пошуки внутрішнього життя людини, яка не має опори в навколишній зовнішній діяльності. Тому шлях до щастя пролягає через моральне її вдосконалення. Цим зумовлюється підкреслений «кордоцентричний персоналізм»,

притаманний його філософії, в центрі якої жива людська особистість, котра постійно прагне до творчості нового, до проявів свободи, до абсолютного самовдосконалення. Важливо зазначити, що весь пафос філософії Сковороди спрямовується на ствердження духовності як адекватного середовища дійсно людського існування. В його прагненні до свободи суттєвим було усвідомлення того, що її можливо досягти на шляху заглиблення в себе, у прагненні до найпотаємніших, сердечних глибин власного «я», де й чекає людину зустріч із Богом.

Така позиція філософа відображала не лише творчо індивідуальний підхід, але й узагальнювала в собі характерні риси світогляду українського народу. Внутрішнє пізнання є основою будь-якого пізнання, в якому «індивідуальне є загальнозначне» [7, с.77]. Не буде перебільшенням стверджувати, що внесок Сковороди в розробку морально зорієнтованої на розвиток внутрішнього світу людини «філософію серця» можна порівняти з доробком гегелівської думки у сфері логіки пізнавального процесу. Тому просвітник є виразником духовної позиції у сприйнятті й пізнанні світу, що визначає українську ментальність. Людина не лише розумна істота, а ще й глибоко духовна, своєрідна, самотворча і постійно діюча. На відміну від західноєвропейського типу раціоналізму, поле духовності, свободи не знає обмежень, оскільки воно спрямовується не зовні, а в середину людини. Сковорода таким чином реалізує потребу у внутрішній нескінченності, що врівноважує безодню соціального простору і часу, в якому і здійснюється сенс людського буття. Цей підхід знаходить своє подальше обґрунтування та філософську інтерпретацію у творчих розробках П. Д. Юркевича, погляди якого були яскравим прикладом плюралізму філософських пошуків у середині XIX ст. в Україні.

П.Д.Юркевич започатковує цільну «філософію серця», протилежну сучасній йому західноєвропейській

філософії, що ґрунтувалась на однобічних підставах емпіризму та абстрактного раціоналізму. Так, в одній із основних своїх праць «Ідея» він стверджує єдність людського духу, оскільки духовність більш життєва, ніж проста логічна думка, котра становить лише її момент. Філософ вважає за необхідне доповнити логічну ідею релігійною вірою, яка в історії пізнання має діяльність більш суттєву, творчу та енергійну за абстрактний розум. На думку Юркевича логічне поняття відтворює лише поверхове, однобічне знання, а ідея має відповідати духовності, вона здійснюється за межами логіки, приводить до ствердження конкретного, цільного знання. Ідея як вираз втілення людського духу є більше за свідомість, за логічне пізнання, вона вміщує у собі потяг людського духу піднятися від «чуттєвого свавілля до моральної свободи, від випадкових уявлень до необхідностей пізнання, від емпірично визначеної свідомості до духовного» [11, с.14]. Юркевич розширює поняття «ідеї», включаючи в неї, крім наукових, моральні, релігійні й естетичні атрибути, виходячи в цьому випадку за межі раціоналістичної гносеології.

В історико-філософському процесі українському мислителеві близькі ті філософи, котрі розуміли цільність, синтетичну єдність світосприйняття. З великою повагою ставиться Юркевич до стародавньогрецького філософа Платона, у вченні якого ідея має цільний вираз, є результатом духовно-практичного освоєння світу. Платонівська ідея не є тотожною абстрактній теоретичній думці, в ній знаходимо основи не лише гносеологічної істини, а також втілення «добра і краси», тобто єдність усіх розумових, моральних і естетичних проявів людського духу. Філософствувати за Платоном, підкреслює український мислитель, — це означає «шукати істину, робити добро і насолоджуватися спогляданням краси» [11, с.28]. Розуміння ідеї у вченні Платона досить близьке поглядам Юркевича, оскільки вона охоплює єдність

теоретичного та морально-практичного освоєння світу.

Філософські погляди німецького мислителя Шеллінга також високо поціновує творець «філософії серця», зокрема за відсутність «аналітичної єдності», розвиненої логічної системи. Водночас Юркевичу подобаються такі характеристики шеллінгівського визначення ідеї, як інтуїтивна «творчість генія», «релігійна одухотвореність свідомості», котрі значать набагато більше, ніж наукове знання саме по собі, мають наміри до цільного визначення процесу існування.

Глибоке дослідження історії світової філософії та власні міркування приводять вітчизняного мислителя до висновку, що в поясненні сутності ідеї філософія піднімається на таку вершину, яка не підвладна буденній свідомості та позитивній науці, природознавству, оскільки включає в себе не лише раціональні, а насамперед ірраціональні, духовно-християнські основи людського буття. Втіленням духовної цільності, на думку Юркевича, є серце людини. Воно становить суттєву підставу «всіх пізнавальних дій душі», пізнати усім серцем означає зрозуміти всебічно об'єкт дослідження. Окрім цього, серце зосереджує в собі моральні основи життєдіяльності особи, тому воно слугує глибинною підставою всього духовного існування людини.

У «філософії серця» відображується морально-духовна й інтелектуальна сутність особистості. Ця тема є провідною в історії розвитку вітчизняної філософської думки. Кордоценстриська антропологія П.Д.Юркевича мала своє продовження у творчості В.С.Соловйова, П.О.Флоренського, С.Л.Франка, М.О.Лоського, М.О.Бердяєва, І.О.Ільїна, В.В.Зінковського. Філософія духовної цільності відтворювалася в християнських теоріях і екзистенційно-релігійних побудовах у західноєвропейській філософії ХХ століття. Тому маємо обґрунтовані підстави стверджувати, що філософські погляди Юркевича не втратили своєї актуальності й у наш час.

Говорячи про поліцентричний характер української філософської думки, необхідно звернутись і до інших, навіть протилежних за змістом філософських тенденцій, що отримали свій розвиток на терені України. Так, філософська позиція В.В.Лесевича, нашого земляка-полтавця, прямо протилежна «філософії серця» Юркевича. Лесевич у 60-70-х роках XIX ст. був провідним позитивістом, активним пропагандистом ідей О.Конта. З кінця 70-х років його філософський розвиток прямує у бік неокантіанства та емпіріокритицизму, за що він мав підтримку і розуміння недавнього філософського опонента, творця «метафізики вседності» В.С.Соловйова. Останній схвалює свого першого критика за принципове відстоювання ним позитивістського напрямку на противагу механічному матеріалізму, та за перехід від суто класично-позитивної до критично-наукової філософії. «Від Конта до Канта — цей хронологічний регрес, — пише Соловйов, — є, звичайно, величезний прогрес філософського розуміння» [3, с.21].

Лесевич у працях «Позитивізм після Конта», «Досвід критичного дослідження основоначал позитивної філософії» стверджує, що позитивна філософія являє собою всю сукупність людського знання. Вона становить таке світоспоглядання, котре охоплює увесь світ як пов'язану єдність, керуючись при цьому «позитивним науковим методом». На думку українського філософа, прогрес наукового знання дав можливість здійснити перехід від «метафізичного світоприйняття до наукового». Класичний позитивізм Конта привертає увагу Лесевича критикою теології та метафізики, дотримуючись емпіричної точки зору, він визнає за достовірне тільки конкретний факт, а засобами його пізнання стають лише чуттєвий досвід і просте спостереження. Згідно із вченням Лесевича, вся піраміда людського знання, від природознавства до філософії, є чимось цілним, пов'язаним і неперервним, між «частинами котрого існує відповідна взаємодія».

Філософ-позитивіст прагне звести увесь зміст філософського знання до стиснутої суми даних конкретних наук. Філософія наук становить суть теоретичної доктрини Лесевича. Він мав великий вплив на сучасників, на становлення філософського світогляду філософів-емпіріокритиків і неокантіанців. Визначний дослідник української філософії Д.І.Чижевський у «Нарисах історії філософії на Україні» високо поцінує досягнення «критичного реаліста» Лесевича в розділі «Філософія на послугах наук» [6, с.171-196].

Порівнюючи філософські концепції Юркевича та Лесевича, потрібно мати на увазі те, що розвиток філософського знання завжди прямує через складні процеси поєднання основних моментів розуміння її предмета до певного органічноцілісного вигляду, а з часом цей процес повертається навпаки. В одні історичні часи зміст філософії визначався як суто науковий, причинно-детермінований набором окремих фактів (емпіризм), або ж логіко-понятійними, апіорними схемами (раціоналізм). В інші періоди історичного розвитку (чи навіть одночасно) філософія інтерпретувалась, як щось вище від позитивної науки, тобто завжди існувало нераціоналістичне пояснення її предмета та основних проблем (логос Платона, романтизм Шеллінга, ірраціоналізм Шопенгауера та К'єркегора, «філософія серця» Сковороди, Юркевича, «метафізика всеєдності» В.С.Соловйова, П.О.Флоренського, інтуїтивізм А.Бергсона (М.О.Лоського). Проте збагачення філософії та її подальший розвиток якраз і відбувається завдяки гідності поліваріантних і навіть протилежних за змістом підходів до визначення її суті. В цьому ми вбачаємо актуальність і необхідність глибокого вивчення досить відмінних між собою філософських учень українських філософів другої половини XIX ст. — П.Д.Юркевича та В.В.Лесевича.

Поліцентричний характер української філософської спадщини, на наш погляд, можливо пояснити на підставі

теорії історичного поступу, творцем якої був визначний український літератор, філософ І.Я.Франко. Принцип поступу обґрунтовує поліфонічність і поліцентричність філософського процесу, виходячи з того факту, що в ньому існує різноголосся концепцій, напрямків і шкіл. Філософських напрямків може бути багато, але тільки найбільш розвинені, котрі прагнуть до цілісного світосприйняття, дають приріст філософських знань. Тому поступ вимагає вивіреного підходу до філософських поглядів і концепцій, заперечує існування абсолютних істин, тобто відкидає будь-який догматизм та односторонність розвитку. Теорія історичного поступу І.Я.Франка не визнає прямолінійності руху філософських ідей, оскільки поступ «не все буде, але часто руйнує». На думку українського мислителя, поступ «йде не рівно, а якимось хвилями: бувають хвилі високого підйому, а по них наступають хвилі упадку, якогось знесилля і зневір'я, потім цей процес продовжується, поступ «не держиться одного місця, а йде, мов буря, з одного краю до другого» [10, с.309]. І це означає, що дійсний хід філософської думки хвилеподібний — нові ідеї, народжуючись у якомусь одному центрі, поширюються на інші центри і навпаки. Філософське освоєння світу має поліцентричний характер, певні філософські концепції створюють власні центри, котрі мають свої хвилі, що рухаються, взаємодоповнюються, дають різні наслідки та поширення. Цим пояснюється складність, поліваріантність і плюралістичність філософського життя на Україні, взагалі в історії світової філософської думки.

Тому варто цінити різноманітні філософські вчення, котрі стверджують цільний характер світосприйняття, хоча й використовують у своїх побудовах досить широкий спектр засобів пізнання: від науково-позитивних до духовно-релігійних, нерациональних. Прикладом такого поліцентризму в українській філософській спадщині виразно слугують філософські

концепції Сковороди, Юркевича і Лесевича. Таким чином, ми можемо говорити про особливу спрямованість розвитку української філософської думки, що полягала не у формальному наслідуванні логіко-раціональних традицій західноєвропейського філософіювання, а у відображенні суттєвих культурно-світоглядних основ ментальності українського народу, яке ґрунтується на синтезі внутрішньо-духовних, екзистенційно особистих мотивів, глибоко розкритих у «філософії серця» Сковороди та Юркевича, в єдності з традиційно визначеними логіко-раціональними засобами пізнання. Сутність філософської думки оцінюється не лише масштабами абстрактно-логічних узагальнень, а насамперед повнотою сприйняття світу в його духовно-практичному вимірі. Сьогодні необхідно продовжувати і розвивати засади українського екзистенційно-духовного поліцентризму у вітчизняній філософській традиції, оскільки наша суспільна думка тепер зазнає практичної трансформації від антропоцентричної орієнтації до інтеграційних форм індивідуального буття і загальної єдності духовно-практичних основ існування української нації, та її самовираження за допомогою історичного досвіду, раціонально-теоретичних знань і православної віри.

Література

1. Бердяев Н.А. Смысл истории. — М., 1990.
2. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. — Мюнхен—Львів, 1997.
3. Лукьянов С.М. О Вл.С.Соловьеве в его молодые годы. Книга вторая и третья. Выпуск 1. — М., 1990.
4. Сковорода Г.С. Наркисс. Разглагол о том: Узнай себя // Соч. в двух томах, Т.1. — М., 1973.
5. Соловьев В.С. Кризис западной философии /против позитивистов/. 1874. // Собр.сочинений и писем в 15 томах. — Т.1. — М., 1992.
6. Соловьев В.С. О философских трудах П.Д.Юркевича /1874/. //Собр.сочинений и писем в 15 томах. — Т.1. —

Панорама історико-філософської думки

М., 1992.

7. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. — К., 1992.

8. Флоренський П.А. Столп и утверждение истины. — Т.1. — М., 1990.

9. Флоренський П.А. Из богословского наследия // Богословские труды. — М., 1977.

10. Франко І.Я. Що таке поступ? // Збір. творів у п'ятдесяти томах. — Т.45. — Філософські праці. — К., 1986.

11. Юркевич П.Д. Идея // Юркевич П.Д. Философские произведения. — М., 1990.

Володимир Ільїн

ІЛЬЇН Володимир Васильович — кандидат філософських наук, доцент кафедри філософських та соціальних наук Київського державного торговельно-економічного університету. Царина наукових інтересів — вітчизняна історико-філософська думка.

ПОЛІФОНІЯ ГУМАНІСТИКИ УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФСЬКОГО МИСЛЕННЯ

Розмаїття філософської думки, про що свідчить велика кількість шкіл і напрямків сучасної філософії, говорить про складність і багатовимірність духовно соціальної ситуації сьогодні й неоднозначність особистісного буття, становища людини у світі. Разом із тим плюралізм, рівноправність різних точок зору, поліцентризм, багатоголосся є найадекватнішою формою осягнення реальності. Така філософія спонукає особистість перебувати в постійному пошуку адекватної форми самореалізації. Звичайно, це складне завдання, а тому вивчення філософії, знайомство з різними її